

Maćkowice – place beloved, place lost

Maćkowice – miejsce ukochane, miejsce utracone

Agata Skurzewska

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

Keywords

Maćkowice, small homeland, Greek Catholic church, Greek Catholic cemetery, Polish-Ukrainian borderland

Słowa kluczowe

Maćkowice, mała ojczyzna, cerkiew greckokatolicka, cmentarz greckokatolicki, pogranicze polsko-ukraińskie

Abstract

Maćkowice is a village located in the Przemyśl county, before World War II mostly inhabited by the Ukrainian population, who, due to the state border changes in 1944 and the subsequent directives, had to leave its small homeland. The goal of this article is to show how, after years of forced separation, former inhabitants perceive this beloved but lost place, what emotions it evokes in them, but also what strength and determination it incites to secure the historical boundaries of the village, now limited to a cemetery and a church.

Abstrakt

Maćkowice to wieś położona w powiecie przemyskim, przed II wojną światową zamieszkała w przeważającej większości przez ludność ukraińską, która na skutek zmiany granic państwowych w 1944 roku i związanych z tym późniejszych dyrektyw musiała opuścić swoją małą ojczyznę. Celem artykułu jest ukazanie, jak po latach przymusowej rozłąki postrzegane jest przez dawnych mieszkańców miejsce ukochane, jakie wywołuje u nich emocje, ale też jaką wyzwała siłę i determinację do zabezpieczenia historycznych granic umiłowanego miejsca, które ograniczyło się współcześnie do cmentarza oraz cerkwi.

Maćkowice – place beloved, place lost

“*Мацьковичі – село дідів і батьків, родинний край...*” are the beginning words of a memoir written by descendants of the inhabitants of Maćkowice deported in the years 1944-1946 to the territories of the (now former) Ukrainian SSR¹.

Maćkowice (Ukr. *Мацьковичі*), earlier also Macikowice and Manczikowice (ca. 1464)² is a village located in Poland in the Podkarpackie Province, the Przemyśl county and the Żurawica commune. Before World War II, it was mostly inhabited by the Ukrainian population who, due to the change of state borders in 1944 and the subsequent directives, had to leave their little homeland, their beloved place. Unable to return there, they could dream about it and recall their memories of it, but they also did their best to save it and its material culture from oblivion.

The goal of this article is to show how, after years of forced separation, former inhabitants perceive this beloved but lost place, what emotions it evokes in them, but also what strength and determination it incites to secure the historical boundaries of the village, now limited to a cemetery and a church. The intensification of these efforts in recent years has saved the cemetery from progressive degradation and helped the church avoid the fate of numerous Greek Catholic places of worship in postmigration areas of south-eastern Poland, namely falling into ruin. For displaced Polish citizens of Ukrainian origin, the destruction of their heritage, especially churches and cemeteries, was, after forced resettlement, another severe form of oppression and humiliation³.

Literature on the history and the present of Maćkowice and its inhabitants is extremely sparse. In 2016, the book *Село з Надсяння*, written by two descendants of deported Ukrainian families, was published in Lviv. Apart from the memories of the old, lost life in Maćkowice, it also contains descriptions of life in the new homeland. Data on Maćkowice include scientific studies describing both the deportation program of 1944-1946 and the 1947 Opera-

¹ М. Бардахівський, Р. Грицевич, *Село з Надсяння*, Львів 2016, р. 7.

² М. Пшеп'юрська-Овчаренко, *Мова українців Надсяння*, зіб. і до др. під. В. Пилипович, Перемишль 2007, р. 37, [in:] <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/8431/file.pdf> (accessed 15.10.2021).

³ О. Kich-Maslej, *Trudne dziedzictwo. Problem cmentarzy ukraińskich na terenach postmigracyjnych Polski Południowo-Wschodniej*, [in:] *Tożsamość i pamięć. Konteksty kulturowe i społeczne. Studia ukrajinoznawcze*, eds. D. Pilipowicz i R. Kęsek, Kraków 2020, p. 142.

tion Vistula⁴. One of the few sources of information on Ukrainian cemeteries is *Apokryf ruski. Otwarte Ukraińskie Zasoby Naukowe*, edited and regularly verified by Bogdan Huk⁵. Here one can find photographic documentation and a brief description of the state of preservation of the cemetery (in 1998) and the church (in 2006).

San River dialects (*gwary nadszańskie*), which also included the speech variety of the Ukrainian inhabitants of Maćkowice, became the object of interest of researchers relatively late, at the end of the 19th century. Identification and the first account of the San River dialects is owed to Ivan Werchratski, who described them in detail in the monograph *Про говір долівський*⁶. He also pointed out that the dialect of Maćkowice stood out from the rest of the San area varieties with a few specific features:

Вкінці осібно тут еще випадає нам згадати про говор в селі: Мацьковичі. Говор мацьковицкий, мов би остров серед говору прочих Долів, виріжняє ся тим, що первістне о стісняє ся тут на ы в словах як: плыт (psl. плоть) мьль (psl. молк), сьль (psl. солк); дыл (psl. долъ), снып (psl. снопъ), выдпуст (psl. отъпоустъ), мый брат (psl. мой братръ), дрыбный (psl. дробнь) etc.; місто ы (часом і місто и) уживають часто протягло-го ě. рѣба м. рыба; сѣр м. сыр; дѣм м. дым; баранѣ малѣйі = бараны малыйі; мотѣль м. мотыль; бѣти м. быти; вѣсочит = выскочит; пѣтат м. пытат; пречѣтам = пречытам, перечитаю; жѣто м. жыто, psl. жито; pol. żyto; паучѣна м. паучына pol. pajęczyna psl. мамчина; жѣд м. жид pol. żyd psl. жидовинъ; выр брѣкаем, вір брыкає = огир брикає; прѣйти м. прийти psl. приити. В накінчику неопреділеника глаголів -ти єсть и середне пр. косіти, рубіти, писати etc. [...]. Жителів Мацькович зовуть сусіди „Гапуны“ або „Гарканы”⁷.

⁴ Cf. B. Hud, *Ukraińcy i Polacy na Naddnieprzu, Wołyniu i w Galicji Wschodniej w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Warszawa 2018; *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, ed. E. Misilo, Warszawa 1993; *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946*, ed. E. Misilo, vol. 1: *Dokumenty 1944–1945*, Warszawa 1996; *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946*, ed. E. Misilo, vol. 2: *Dokumenty 1946*, Warszawa 1999; J. Pisuliński, *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944–1947*, Rzeszów 2017; J. Pisuliński, *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2017; G. Motyka, *Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Kraków 2011; R. Drozd, *Zasady rozmieszczenia ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne”, 1993, no. 3, pp. 97–112.

⁵ <https://www.apokryfruski.org/kultura/nadsanie/mackowice/> (accessed 20.10.2021).

⁶ І. Верхратський, *Про говір долівський*, „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка” vol. XXXV–XXXVI, Львів 1900.

⁷ Ibidem, p. 7.

Field research in many towns in the San River area, incl. in Maćkowice, was also carried out in the 1930s by Iwan Ziłyński and included in his study *Opis fonetyczny języka ukraińskiego* (1932)⁸.

What is more, in this article I will frequently refer to the memories of Mirka Hrycewicz (married name Maria Szlanta)⁹, who miraculously survived the deportation to the territory of the-then Ukrainian SSR from Kaczmarówka (the name of a district of Maćkowice) and who is the only former inhabitant of Maćkowice still living in Poland, preserving the memory of her small homeland, or rather, in the words of Edward Misiło, her fatherland:

Kilkaset wsi zamieszkałych w przytłaczającym stopniu przez Ukraińców, ciągnących się zwartym pasem wzdłuż 16 przygranicznych powiatów województwa krakowskiego, rzeszowskiego, lubelskiego i białostockiego, wytyczało naturalną etnograficzną granicę polsko-ukraińską. Ludność ukraińska nie stanowiła na tych terenach elementu napływowego. Dla Ukraińców były to Kresy zachodnie, z wszelkimi cechami pogranicza historycznego, kulturowego, językowego i religijnego. W przeciwieństwie do Polaków z Kresów wschodnich, zmiana granic nie oznaczała dla Ukraińców zmiany państwowości, a przesiedlenie – powrotu do ojczyzny. Dla nich realną Ojczyzną była ziemia stanowiąca od pokoleń ich ojcowiznę¹⁰.

Maćkowice is situated upon Rada, a tributary of the San River, in the Maćkowicki stream valley. The highest point in the village is over 270 m above sea level, and Bukowy Garb (426 m above sea level) rises in the immediate vicinity.

The first written mention of Maćkowice is contained in the crown record archive (*Metryka Koronna* 1456-66), which includes the approval of the border between Ruszenice and Maćkowice. Another one comes from 1464, when the Polish king Kazimierz Jagiellończyk, in a letter to the Przemyśl starost, Jakób Koniecpolski, ordered the nobles: Dobiesław Żyrawski, Piotr

⁸ M. Лесів, *Українські говірки у Польщі*, Варшава 1997, pp. 187-188.

⁹ Interviews conducted in September and October 2021. Record of conversations in mp3 format – in the author's private archive.

¹⁰ *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, ed. E. Misiło, Warszawa 1993, p. 11. Translation into English: “Several hundred villages overwhelmingly inhabited by Ukrainians, stretching in a dense strip along 16 border counties of the provinces of Kraków, Rzeszów, Lublin and Białystok, marked the natural ethnographic Polish-Ukrainian border. The Ukrainian population did not constitute an influx in these areas. For Ukrainians, it was the Western Borderlands, with all the features of a historical, cultural, linguistic and religious borderland. Contrary to the Poles from the eastern borderlands, the change of borders did not mean a change of statehood for Ukrainians, nor the resettlement – a return to their homeland. For them, the real homeland was the land that had been their fatherland for generations”.

Wapowski and Chabry from Krzywiecka Wola to be punished for damage done to the forests belonging to royal estates in Maćkowice. Until the Partition of Poland, the village remained a royal property. In 1768 it became the property of Antoni and Zofia Lubomirski. Antoni Derszniak, the last member of the Derszniak family, purchased Maćkowice from the Lubomirski family. It was here that he left this world in 1798, ending his family's centuries-long history. In later years, the Maćkowice estate was owned by the Przedrzymierski and Skibniewski families; the latter built the mid-nineteenth century manor house that still exists today¹¹. In turn, Mikołaj Tur Przedrzymierski, "a member of the Galician state, a former officer of the Polish army, and heir of estates in the Przemyśl region"¹², funded a brick Greek Catholic church of St. Simeon Stylites (*Szymon Słupnik*)¹³.

For centuries, the areas of today's south-eastern Poland have been the lands of the Polish-Ukrainian ethnic border with all the features characteristic of this type of area, and above all with a mixed population. They were very rarely inhabited by only one of the communities. Polish and Ukrainian cultures interpenetrated each other, and their representatives, being influenced by a non-native culture, simultaneously strove to maintain their own national identity. Although in the south there was an ethnic border along the San – the areas to the east were dominated by the Ukrainian population, and to the west by the Polish – there were always smaller or larger "islands" of the other "nation" on both sides¹⁴.

In 1880, Maćkowice had the population of 1,048 inhabitants, the majority of whom were Greek Catholic¹⁵ (around 980 Greek Catholics and 63 Roman Catholics¹⁶). Moreover, 102 people lived in the manor area. There was a Greek Catholic parish in the village, while the Roman Catholic inhabitants belonged to the parish in Kosienice¹⁷. In 1939, the village had 1,980 inhabitants: 1,620 Ukrainians, 70 Poles, 150 Polish colonizers, 120 Roman Catho-

¹¹ http://www.zurawica.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=190&subsub=6&subsubsub=23&menu=62&strona=1 (accessed 16.10.2021).

¹² K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, publ. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1893-1845, [in:] <https://wielcy.pl/niesiecki/p/przedrzymirski/10034.php> (accessed 21.10.2021).

¹³ http://www.zurawica.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=190&subsub=6&subsubsub=23&menu=62&strona=1 (accessed 16.10.2021).

¹⁴ B. Hud, *Ukraińcy i Polacy...*, p. 366.

¹⁵ http://www.zurawica.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=190&subsub=6&subsubsub=23&menu=62&strona=1 (accessed 16.10.2021).

¹⁶ М. Пшеп'юрська-Овчаренко, *Мова українців...*, p. 37.

¹⁷ http://www.zurawica.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=190&subsub=6&subsubsub=23&menu=62&strona=1 (accessed 22.10.2021)

lics, 20 Jews¹⁸. In turn, the list of members of the Greek Catholic parish in Maćkowice, belonging to the Radymno deanery, from 1939 gives the number of 2960 members¹⁹. Before the outbreak of World War II, 1200 houses were inhabited by Ukrainians and 40 by Poles²⁰.

Przestrzeń małej ojczyzny to miejsce doniosłych doświadczeń i przeżyć osobistych jej mieszkańców, formowania się ich biografii, to świat z którym zrosło się ich życie i z którym wiąże ich częstokroć silna więź emocjonalna. To dostępny zmysłowemu poznaniu, świat wyglądom, kształtów i barw domów, ulic, parków, lasów, pól, łąk – świat niepowtarzalnej konstelacji krajobrazów. Mała ojczyzna jest płaszczyzną tworzenia się więzi lokalnych, zakorzenienia ludzi we własnej tradycji i historii²¹.

Maria Szlanta describes her childhood in Maćkowice as follows:

До школи малам недалеко, але ходилам до чительні, котра була з другої сторони Мацькович, в середині самих Мацькович. Бив то найбільший день, потреба мого життя, від маленької дитини. Було кілометр до чительні. Бралам участь в танцях, в ріжних вершах, в співі, бо малам дужо гарний голос. То навит було так, же я втікалам бабці з дому жеби йти, бо я мусіла іти. Дужо любилам свою Україну, від малої дитини, то біла найбільша моя радість як я моглам якісь вершик сказати, якусь річ зробити, таку добру для нас, для своїх, народу.

Ту де церква, то називало се *Долина*, найнижче. Потим там било centrum, як чительня то било *Середовище*, вище, а там де я була – *Качмарів*.

¹⁸ В. Кубійович, *Етнічні групи південнозахідньої України (Галичина) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини*, Wiesbaden 1983, p. 84, [in:] http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002304 (accessed 18.10.2021).

¹⁹ М. Козак, *Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх*, Львів 2002, p. 27.

²⁰ From the account of M. Szlanta. Interviews conducted in September and October 2021. Record of conversations in mp3 format are stored in the author's private archive.

²¹ S. Starczewski, *Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości*, [in:] *Małe ojczyzny. Tradycja dla przyszłości*, Warszawa 2000, p. 23. Translation into English: “The space of a small homeland is a place of significant, personal experiences of its inhabitants and of the formation of their biographies, it is the world with which their lives have fused together and with which they often have a strong emotional bond. It is a world of appearances, shapes and colours of houses, streets, parks, forests, fields, meadows, accessible to sensual cognition – the world of a unique constellation of landscapes. A small homeland is a platform for creating local ties, rooting people in their own tradition and history”.

ка, а по правій руді була Колонія польська, а ще даліше кавалок то Воля Мацьковска, українська, там взагалі не було поляків.

The end of this carefree childhood came with the demarcation of a new state border between Poland and the Ukrainian SSR and the directives that followed, regulating the “voluntary” resettlement of the Ukrainian population to Soviet Ukraine. Ultimately, the eastern border of Poland was established in the Polish-Soviet treaty of August 16, 1944. In turn, on September 9 in Lublin, the chairman of the Polish Committee of National Liberation, Edward Osóbka-Morawski, and the chairman of the Council of People’s Commissars of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, Nikita S. Khrushchev, signed an agreement on the so-called evacuation of Ukrainians from Poland to the Ukrainian SSR and of Polish citizens from the USSR to Poland. The new border and guidelines for the repatriation of the Ukrainian population have dramatically changed the lives of Ukrainians. Out of over 5 million representatives of this national minority before World War II, 700,000 remained within the new borders of the People’s Republic of Poland, of whom almost 500,000 were displaced to the Ukrainian SSR in 1944–1946 and 150,000 to the western and northern territories of Poland in 1947 during the Operation Vistula. The displacement program began in 1944 (October 15), and finally finished at the end of 1946 with the official figure of 488,612 displaced persons. In total, almost half a million people of Ukrainian origin left 22 counties in south-eastern Poland, including a quarter of a million deported by force²².

The Ukrainian population of Maćkowice was also “voluntarily” deported to the Ukrainian SSR. Only a few of its inhabitants managed to avoid deportation. At the turn of February and March 1945, commissions prepared lists of inhabitants of the villages on the left side of the San, including Maćkowice, for resettlement²³. By mid-April, about 400 families in Żurawica had been

²² Cf. B. Hud, *Ukraińcy i Polacy na Naddnieprzu, Wołyniu i w Galicji Wschodniej w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Warszawa 2018; *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, ed. E. Misilo, Warszawa 1993; *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946*, ed. E. Misilo, vol. 1: *Dokumenty 1944–1945*, Warszawa 1996; *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946*, ed. E. Misilo, vol. 2: *Dokumenty 1946*, Warszawa 1999; J. Pisuliński, *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944–1947*, Rzeszów 2017; J. Pisuliński, *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2017; G. Motyka, *Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Kraków 2011; R. Drozd, *Zasady rozmieszczenia ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne”, 1993, no 3, pp. 97–112.

²³ J. Pisuliński, *Przesiedlenie ludności...*, p. 266.

waiting for almost two weeks in difficult conditions²⁴. Let us again turn our attention to M. Szlanta's memories:

Пізніше прийши гіркі часи, коли нас зачели виселювати, било дуже тяжко, два рокі ховали ми ся в лісі, по збіжу на полю, в ріжних кряках ми спали, але все якось ми пережили, і потим треба було, ну на жаль, виїжджати, бив то великий жаль, попросту бив великий жаль опустити, для мене, я била мала, дванайцять і пів року, но для людей старших то била трагедія страшна опушати своє рідне, свій доробок цілого життя. І так іще як ми відїжджали, то так пам'ятаю, як такий рад фір станув і мов помолили ми ся коло церкви і поїхали. Відїзд, ладовали нас в Журавиці. То било страшне. То било три тижні, ми на полю, на дощу, на зимні, так сиділи, всё позамокало, що хто собі з хати взяв то добре. Но ми малисьми дві фіри, бо в нас була велика господарка, трийцять гектарів землі, дві пари коні було, але були люди, котрі не мали взагалі коней, нічого, то так на плечах, на візочках везли то до Журавиці. Но мали прикре спіткання, але трудно. І я так кажу, що то гісторія, для гісториків тяжка праця, щоб то добре випровадили на рівну дорогу. Доїхалам до Журавиці, і пізніше там тяжко ми пережили, дальше бив жаль, била біда. Але батько мій приїхав з Кракова. До кінця свого життя сміявся, же за дві бутилки горілки од руских купив собі доньку, бо дав дві бутилки горілки і уни мене з вагону випустили. Але я є реєстрована в книгах мешканців на Зимній Воді, коло Львова. Ми три тижні чекали на полю в Журавиці. Квітень, дощ, зимно, подставили два вагони, то що до двох вагонів, а решта стояло і мерзло. І корови, худоба, все, все. І навит Великодні свята, Великий тиждень, переходили ми там надворі, а юж ті люди що поїхали, но бо я юж поїхалам до Кракова, то саму середину Великодних свят юж перейшли на Україні. То не мали ані хліба, ані нічого, бо що мали то ще війско підходило і забирало їм, для того же уни теж були голодні і хотіли їсти, то забирали людям.

In total, 407 families (1,445 people) left Maćkowice. After Przemyśl and Piątkowa, it was the highest number of people displaced from the Przemyśl county²⁵. The official end of the deportation operation did not mean that the former Ukrainian farms were safe; on the night of June 19–20, 1946, Maćkowice was burned to the ground, claiming 8 lives²⁶.

The Greek Catholic parish in Maćkowice, belonging to the Radymno deanery, had 2960 members in 1939²⁷. The resettlement of the Ukrainian

²⁴ Ibidem, p. 267.

²⁵ Ibidem, p. 459.

²⁶ Ibidem, p. 460. On May 15–20, 1947, the last 30 inhabitants of Ukrainian nationality were displaced from Maćkowice as part of the Operation Vistula. 315 people remained in the village, all of them of Polish nationality. Cf. *Akcja „Wisła”...*, p. 416.

²⁷ М. Козак, *Пом'яни, Господи...*, p. 27.

population, followed by the subsequent nationalization of real estate, including the real estate of the Greek Catholic Church, had irreversible consequences, contributing to the devastation of Ukrainian material heritage, especially churches and cemeteries²⁸.

The Greek Catholic church in Maćkowice is located in the geographical area of the Dynowskie Plateau (*Pogórze Dynowskie*). This borderland area is very specific in terms of church architecture, being located at the meeting point of the cultures of the East and the West²⁹. After 1947, the brick building was initially used as a sheep farm, then as a fertilizer warehouse, which of course had an impact on its condition. It is currently entered in the registry of historical monuments as follows: "Type: church; Architectural style: unspecified; Construction material: brick; Form of protection: Registry of historical monuments"³⁰. In the inventory of Greek Catholic churches of the Dynowskie Plateau it is listed as "currently in ruins"³¹. During deportation, it was possible to transport the belfry bells to Ukraine. One of them is currently to be found in the Greek Catholic church in the Ukrainian village of Dubliany, near Sambor³². Some icons and a decorative spider chandelier were also saved. Father Stefan Harabacz managed to recover some church vessels, liturgical books and a gospel book³³.

On December 20, 2002, the website *przemysl.naszemiasto* announced that an old church had collapsed in the village of Maćkowice near Przemyśl. The roof with a rusty dome fell in, the choir gallery hung on one beam, and parts of the walls collapsed. Pieces of the wall that threatened onlookers and passers-by were demolished for safety. The commune had taken over the church from the state treasury 10 years before that. Previous local government authorities requested permission to demolish the building, which the local conservator of monuments did not allow, because it could still be rebuilt at that time. However, due to lack of funds, the church could not be restored³⁴. There were also plans to renovate and transform it into a Catholic

²⁸ O. Kich-Maslej, *Trudne dziedzictwo...*, p. 140.

²⁹ F. Mróz, Ł. Mróz, *Zmiany po II wojnie światowej w liczebności, rozmieszczeniu i użytkowaniu cerkwi na terenie Pogórza Dynowskiego*, p. 124, [in:] http://www.pogorzedynowskie.pl/data/referaty/VIIIIBS/ref_6_VIIIIBS.pdf (accessed 19.10.2021).

³⁰ <https://zabytek.pl/pl/obiekty/cerkiew-gr.-kart.-par.-p-781666> (accessed 20.10.2021).

³¹ F. Mróz, Ł. Mróz, *Zmiany po II wojnie...*, p. 121, [in:] http://www.pogorzedynowskie.pl/data/referaty/VIIIIBS/ref_6_VIIIIBS.pdf (accessed 19.10.2021).

³² From the account of M. Szlanta. Interviews conducted in September and October 2021. Record of conversations in mp3 format are stored in the author's private archive.

³³ M. Бардахівський, Р. Грицевич, *Село з Надсяння*, p. 183.

³⁴ <https://przemysl.naszemiasto.pl/katastrofa/ar/c8-5672579> (accessed 10.10.2021).

church, when Father Eugeniusz Sabat (1973–1999) was in charge of the local Roman Catholic parish³⁵. The authorities did not agree to such a plan. However, they planned to offer the building to the Greek Catholic Curia for the symbolic price of 1 zloty, of course, if the inhabitants and council members of Maćkowice agreed. To this day, the church belongs to the commune. After the building collapsed, the *soltys* (elected village head) believed that it would be best if the church could be secured and an information board erected: “Well, there would be such a place of remembrance. Something for the village to attract tourists, and for Greek Catholics – respect”³⁶. And that is what did happen, but only in 2020.

But earlier, between June 24 – July 5, 2012, as part of the project of the Magurycz Association entitled “Common Forgotten Heritage”, 57 tombstones in the Greek Catholic cemetery behind the church were renovated³⁷. After that, in 2019, thanks to the financial commitment of the former inhabitants of Maćkowice, the cemetery area was fenced and tidied up, and an information board (in Polish, Ukrainian and English) was placed in front of the entrance gate: Старовинний греко-католицький цвинтар у Мацьковичах, служив місцевим грекокатоликам до 1947 р.”. A photograph from the 1930s showing all the Ukrainian inhabitants of Maćkowice at the time and a quote from Heinrich Theodor Böll (also in three languages) were attached to this inscription: “Цвинтарі – повні людей, без яких світ не міг би існувати”. This is how the photograph and the cemetery were described by M. Szlanta:

Бо то був такий звичай, в першому раді то сидит той священник, що згинув на Україні, з синами і з донькою, з жінкою, і за ним, коло него то там був війт, солтис значит, начитель, а ззаду за ним могли тільки стояти найбогатші господарі. Но то дідусь там стоїв, бо дідусь був єдним з найбогатших.

Там ест всі тільки я юж не знаю де, бо то все порозвалюване, на середині що стоїт – там Грицевич, то ест прадідо мій, що стоїт іще то, і там в кутику, там де стоїт пам’ятник, то ціоція, тати могого сестра з дитиною, мала двацят років як померла, родила дитину в Перемишлі, в шпиталі і померла.

On July 6, 2019, a worship was held at the cemetery for the first time since the displacement of Ukrainians. The descendants of the former inhabitants

³⁵ <http://www.mackowice.przemyska.pl/index.php/historia/173-historia-ikony-matki-bozej-nieustajacej-pomocy> (accessed 10.10.2021).

³⁶ <https://przemysl.naszemiasto.pl/katastrofa/ar/c8-5672579> (accessed 10.10.2021).

³⁷ [http://forum.bieszczady.info.pl/showthread.php/2582-Renowacja-cmentarzy-\(wsp%C3%B3lna-akcja\)/page62](http://forum.bieszczady.info.pl/showthread.php/2582-Renowacja-cmentarzy-(wsp%C3%B3lna-akcja)/page62) (accessed 12.10.2021).

of Maćkowice, members of the “Надсяння” association, attended the liturgy, after which a *Panachyda* (memorial service) was also celebrated³⁸.

The area around the church was fenced in the summer of 2020. After that, in September, work began on saving what was left of the building, at the initiative of already-mentioned Maria Szlanta. Volunteers from Kraków and Przemyśl took part in the works. The interior of the church was tidied up; first of all, the trees, shrubs and weeds growing there were cut down, and rubbish was removed. The grate at the entrance to the church was painted. In the next stage, the interior of the building was secured by lining its base with foil and covering it with gravel (11 tonnes of it). The image of the church patron, St. Simeon Stylites, and then defects in the walls of the church were repaired, especially those fragments that were in danger of collapsing (entrance portal, windows), the graves next to the church were cleaned up and a new monument was erected there. It was possible to recover two crosses that had been located on the dome. They were dug out from under a pile of rubbish and subsequently restored. One was installed above the entrance to the church, the other is under the image of St. Simeon Stylites. Next to the church there is now a statue of the Mother of God with an inscription in Polish and Ukrainian: “Під Твою милість прибіраємо, Богородице Діво”.

An information board was placed in front of the church with the following inscriptions in Polish, Ukrainian and English:

Церква Преподобного Симеона Стовпника в Мацьковичах – мурована парафіяльна греко-католицька церква побудована в 1813-1830 роках. Разом з дочерньою церквою в Кусеничах творили одну парохію і належали до радимнянського деканату перемиської єпархії. Після II світової війни її переіменовано на магазин, сьогодні зруйнована. Навкруги церкви знаходиться прицерковний цвинтар, на якому зберігся надгробок Анелі Козенко (1841-1901), жінки отця Стефана Козенка (1832-1910) – пароха Мацькович та їхнього сина Леона (1860-1867). За церквою розташована друга історична пам'ятка – парафіяльний греко-католицький цвинтар в Мацьковичах.

According to Leszek Kołakowski:

Mała ojczyzna to miasto, czy wieś w której się urodziliśmy, to środek świata. To przestrzeń niewielka, w której się obracamy – nasze domy, ulice, cmentarze, kościoły, to przestrzeń niewielka wielkim wysiłkiem ludzkim zabudowana, przez wojny niszczone i odbudowywana, to centrum świata³⁹.

³⁸ <https://nasze-slowo.pl/maczkovichi-povernennya-z-potojbychychya/> (accessed 12.10.2021).

³⁹ <https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/mala-ojczyzna/> (accessed 22.10.2021). Translation into English: “A small homeland is a city or a village where we were born, it is the centre of the world. It is a small space in which we live our lives – our houses,

Thanks to the engagement of former inhabitants of Maćkowice (from Poland, Ukraine, Chicago and France) and the kindness of local authorities, it was possible to restore the cemetery and the church in order to preserve the history and memory of Maćkowice and its former residents. And it is a beloved place that one never ceases to miss. Again, it is worth recalling the words of M. Szlanta:

Я дуже є щаслива що так багато ми зробили. Я сьогодні хтіла жеби то било, жеби то вернуло, і не знаю як може хтось не хотіти свого родинного місця, де ся вродив, де що. Мої роки, до дванайцяти років я мала життя. То було життя. То було моє життя.

Як я жалію teraz, нераз так до тата маю жаль, можна було навит юж як сі пізніше трохи ліпше зробило, юж так свобідніше било для нас, можна було там якусь малу хату поставити і би собі там була жила.

References

- Akcja „Wisła”*. Dokumenty, ed. E. Misilo, Warszawa 1993.
- Бардахівський М., Грицевич Р., *Село з Надсяння*, Львів 2016.
- Drozd R., *Zasady rozmieszczenia ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne”, 1993, no. 3, pp. 97–112.
- Hud B., *Ukraińcy i Polacy na Naddnieprzu, Wołyniu i w Galicji Wschodniej w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Warszawa 2018.
- Kich-Maslej O., *Trudne dziedzictwo. Problem cmentarzy ukraińskich na terenach postmigracyjnych Polski Południowo-Wschodniej*, [in:] *Tożsamość i pamięć. Konteksty kulturowe i społeczne. Studia ukrainoznawcze*, ed. D. Pilipowicz i R. Kęsek, Kraków 2020.
- Козак М., *Пом’яни, Господи, душі слуг Твоїх*, Львів 2002.
- Кубійович В., *Етнічні групи південнозахідної України (Галичина) на 1.1.1939*. *Національна статистика Галичини*, Wiesbaden 1983, p. 84, [in:] http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002304 (accessed 18.10.2021).
- Лесів М., *Українські говірки у Польщі*, Варшава 1997.
- Motyka G., *Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”*. *Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947*, Kraków 2011.

streets, cemeteries, churches, it is a small space built up by great human effort, destroyed and rebuilt by wars, it is the centre of the world”.

- Mróz F., Mróz Ł., *Zmiany po II wojnie światowej w liczebności, rozmieszczeniu i użytkowaniu cerkwi na terenie Pogórza Dynowskiego*, [in:] http://www.pogorzedynowskie.pl/data/referaty/VIIIIBS/ref_6_VIIIIBS.pdf (accessed 19.10.2021).
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1893-1845, [in:] <https://wielcy.pl/niesiecki/p/przedzrymirski/10034.php> (accessed 21.10.2021).
- Pisuliński J., *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2017.
- Pisuliński J., *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944-1947*, Rzeszów 2017.
- Пшеп’юрська-Овчаренко М., *Мова українців Надсяння*, зіб. і до др. під. В. Пилипович, Перемишль 2007, [in:] [ukrahttps://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/8431/file.pdf](https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/8431/file.pdf) (accessed 15.10.2021).
- Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946*, ed. E. Misiło, vol. 1: *Dokumenty 1944-1945*, Warszawa 1996.
- Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946*, ed. E. Misiło, vol. 2: *Dokumenty 1946*, Warszawa 1999.
- Starczewski S., *Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości*, [in:] *Małe ojczyzny. Tradycja dla przyszłości*, Warszawa 2000.
- Верхратський І., *Про говір долівський*, „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка” vol. XXXV-XXXVI, Львів 1900.
- <https://www.apokryfruski.org/kultura/nadsanie/mackowice/> (accessed 20.10.2021).
- [http://forum.bieszczady.info.pl/showthread.php/2582-Renowacja-cmentarzy-\(wsp%C3%B3lna-akcja\)/page62](http://forum.bieszczady.info.pl/showthread.php/2582-Renowacja-cmentarzy-(wsp%C3%B3lna-akcja)/page62) (accessed 12.10.2021).
- <http://www.mackowice.przemyska.pl/index.php/historia/173-historia-ikony-matki-bozej-nieustajacej-pomocy> (accessed 10.10.2021).
- <https://nasze-slowo.pl/maczkovichi-povernennya-z-potojbichchya/> (accessed 12.10.2021).
- http://www.pogorzedynowskie.pl/data/referaty/VIIIIBS/ref_6_VIIIIBS.pdf (accessed 19.10.2021).
- <https://przemysl.naszemiasto.pl/katastrofa/ar/c8-5672579> (accessed 10.10.2021).
- <https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/mala-ojczyzna/> (accessed 22.10.2021).
- <https://zabytek.pl/pl/obiekty/cerkiew-gr.-kart.-par.-p-781666> (accessed 20.10.2021).
- http://www.zurawica.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=190&subsub=6&subsubsub=23&menu=62&strona=1 (accessed 16.10.2021).

Photo by Agata Skurzevska



Entrance to the church in 2021.



Entrance to the church in 2021.



Entrance to the church in 2021.



Figure of the Virgin Mary.

Loca amoena, loca terribilia